

Шкільна бібліотека

Мігель
де Сервантес

Премудрий гідальго
Дон Кіхот
з Ламанчі

Роман
У двох частинах
ЧАСТИНА ДРУГА

Харків
«Фоліо»
2017

ПРИСВЯТА
ГРАФОВІ ЛЕМОСЬКОМУ

Посилаючи недавнім часом Вашій вельможності мої комедії, оголошені друком до вистави на кону, я писав, здається, що Дон Кіхот припинає собі остроги, аби їхати Вашій вельможності руки поцілувати; нині ж повідомляю, що він їх уже прип'яв і рушив у дорогу — якщо доїде щасливо, то, гадаю, зроблю цим якусь послугу Вашій вельможності, бо вже звідусіль кваплять мене і наглять, аби я пустив його чим скорше між люди і прогнав оскому та нудоту, викликану іншим Дон Кіхотом, що гуляє по світу, взявши на себе мошикару другої частини; з найбільшим, мабуть, нетерпінням виглядає мого Дон Кіхота сам великий богдыхан китайський, що прислав до мене гінця з листом, по-китайському писаним, а в тім листі просить — де просить, благає! — щоб я свою книгу до нього переслав, бо хочу, каже, завести в себе колегіум для вивчення кастильської мови і щоб вивчали її по Дон Кіхотовій історії, а насамкінець каже, що думає настановити мене в той колегіум за ректора. Я спитав у посланця, чи його величність богдыхан дає мені якусь грошову запомогу; той відповів, що ні, і на думці того не малося. «Коли так, брате, — одказав я йому, — то вертайся в свою Китайщину, їдь собі по десять, чи по двадцять миль денно, чи по скільки там сюди їхав, бо я не змагаю на здоровлі в таку далеку мандрівку пускатися. Тут же недуга мені долягає, а тут і безгрішися... Та богдыхан богдыханом, король королем, а є в мене в Неаполі великий граф Лемоський —

він і без того колегіуму, і без того ректорства нещасного спомагає мене і підтримує, такими ласками осипає, що годі бажати кращого». Тими словами попрощався я з гінцем, прощаюсь і з Вашою вельможністю, заповідаючи на ралець книгу мою «Злигодні Персилеса і Сигізмунди», що маю скінчити, як Бог дасть, за чотири місяці. Буде то найгірша або, може, найкраща книга, створена нашою мовою (певно, що з-поміж тих, які пишуться для розваги); я вже й каюся трохи, що сказав «найгірша», бо, на думку деяких моїх приятелів, вона досягла найвищого ступеня досконалості. Зичу Вашій вельможності якнайліпшого здоров'я; незабаром мій Персілес поцілує Вам руки, а я ноги, яко слуга Вашої вельможності.

Писано в Мадриді року Божого тисяча шістсот п'ятнадцятого, місяця октомврія останнього дня.

Вашої вельможності покірник
Мігель де Сервантес Сааведра

ПЕРЕДНЄ СЛОВО ДО ЧИТАЛЬНИКА

Боже мій світе! З якою нетерплячкою ждеш ти, шляхетний — або хоть і посполитий — читальнику, сього пролога, сподіваючися знайти в нім лайку, огуду та осуду на автора другого Дон Кіхота, того, що законився, кажуть, у Тордесільясі, а народився в Таррагоні! Отже ж, не зроблю тобі такої приємності: хоть образи будять, як правило, гнів і в найсмирненніших серцях, та моє нехай буде винятком. Ти хотів би, може, щоб я назвав його ослом, недоумком і нахабником, а воно мені і не в думці: нехай його гріх та на нього ж і впаде, хай він жере його з хлібом, і нехай йому всячина! Ото тільки й жаль на нього, що взиває мене старим та калічним, нібито мав я силу час затримати, аби він мене не брав, нібито скалічено мене десь у корчемній бійці, а не в найголоснішій битві, яку бачили віки давноколишні й теперешні і яку навряд чи побачать віки прийдешні. Нехай мої рани не красять мене в очах тих, хто на них дивиться, зате підносять у повазі тих, хто знає, де я їх здобувся, бо ліпше воякові головою в потребі наложити, аніж утечею життя своє порятувати. Я так твердо стою при сій думці, що якби мені уможливлено неможливе і знов дано на вибір так чи інак чинити, я все одно волів би взяти участь у тому преславному поході, ніж залишитись цілим і здоровим, не бравши в ньому участі. Шрами на виду й на грудях у вояка — то зорі, що вказують іншим дорогу до неба слави й заслуженої честі. А про старість ще додаю, що пише не сивий волос, тільки зрілий розмисл, який приходить з роками.

А другий жаль мені на автора, що він завидником мене називає ще й пояснює, мовби неукові якому, що то за річ така — заздрість. По щирості кажучи, із двох існуючих видів заздрості мені знайомий лиш один — свята й шляхетна заздрість, яка по-

ривається до блага, тим і не можу я переслідувати духовної особи, та ще такої, що, кажуть, при священній інквізиції служить; якщо автор має на увазі того самого чоловіка, що й я, то він дуже помиляється, бо я того чоловіка велико ціную за хист і щиро поважаю за твори та за ненастанну добродесну діяльність. А втім, за одну річ я справді тому пану автору вдячен: він сказав, що повісті мої радше сатиричні, аніж повчальні, проте, загалом беручи, добрі — а вони б не могли бути такими, якби не мали в собі тих обох якостей.

Може, ти, ласкавий читальнику, скажеш мені, що я надто прибідняюсь, тримаючи себе так скромно, та я гадаю, що не годиться до печеного вогню прикладати, а того добродія і так уже добре припекло, коли не важиться виступати в чистім полі та під ясним небом, а приховує своє прізвище й придумує собі рідний край, так ніби почуває, що винен в образі величності. Якщо ти знайомий із ним випадково, то перекажи йому від мого імені, що я не чуюсь ображеним: я добре знаю, що таке диявольські спокуси, а одна з найбільших спокус — то вбити чоловіку в голову, ніби він може написати й надрукувати книгу, що принесе йому стільки слави, скільки грошей, і стільки грошей, скільки слави. А на підтвердження цієї думки розкажи йому, будь ласка, ось яку веселу й дотепну приповідку.

Був у Севільї один божевільний, що схибнувся на дуже смішній і чудній дурниці, яка доти жодному шаленцеві на ум не спадала. Він зладив собі рурку з очеретини, заструтав один кінець і як, бувало, спіймає собаку на вулиці чи де там, зараз наступить йому на одну задню лапу, а другу трохи догори підійме, тоді встромить в одне місце рурку і доти дме, доки собака круглий стане, мов та опука шкуратяна. А тоді лясне, було, бідолаху раз і вдруге по череву та й пустить, а людям, що на ту дивовижу збігалися щоразу, скаже, було: «Ге, панове-добродійство, ви думаете, легка то річ — собаку надути?» Ге, пане-добродію, ви думаете, легка то річ — книгу написати?

А коли йому ся приповідка не припаде до смаку, то розкажи, ласкавий читальнику, другу — так само про божевільного та про собаку.

Той другий божевільний жив у Кордові і все, було, носить на голові уламок брили мармурової чи так яку важку каменюку; аби де назирив якого пса безуважного, зараз підкрадеться

та й скине на нього зненацька той тягар. Пес мало, було, не скрутиться з того болю, завие-заскавулить та як дремене, то хіба на десятій вулиці стане. Одного разу скинув той придурок каменя на шапкарєвого пса, а шапкар дуже свого пса любив. Камінь влучив у саму голову, пес заскиглив, шапкар почув те й побачив. Ех, як схопить же він аршина свого, як кинеться на того дурного, як почне молотити — геть на мотлох ізбив! А що вдарить, то й примовить: «Ах ти ж гицлю один! Так ти на лягавого? Чи не бачиш, латриго, що він у мене лягавий?» Так йому за того лягаша наклав, що дурний ледве живий та теплий зостався. Як уже дійшов додому, так дійшов, і більш як місяць, мабуть, на вулицю не виходив. А тоді знов вийшов на полювання з іще більшою каменюкою, здибав якогось собаку і став пильно-препильно до нього придивлятися, не наважуючись каменя скинути: «Гляди, — каже, — се лягавий!» Відтоді, було, вже якого не стріне, чи британца, чи дворнягу, то зроду не зачепить: то, каже, лягавий.

Отаке ж і тому повістяреві може приключитися, щоб не важився більше частувати публіку глевкими книжками-цеглинами.

А ще скажи йому, що хоть і нахваляється він книгою своєю хліб у мене одбити, та воно мені й за вухом не свербить. Пригадавши відому інтермедію з «Перенденги», я йому ось як відповів: «Нехай живуть двадцять чотири райці міські і Христос нехай буде з усіма! Хай живе великий граф Лемоський, що його християнське серце і добре знана щедрість підтримують мене всупереч усім ударам лукавої моєї долі, і хай живе незмірна благостиня ясновелебного архієпископа толедського Дон Бернарда де Сандоваль-і-Рохас, — хоч би на світі й зовсім не було друкарень, хоч би проти мене більше випущено книг, аніж є літер у куплетах «Мінго-Ревульго». Сі два можновладці без ніякого мого чолобиття чи лестощів, єдине з власної своєї добротливості опікуються мною ласкаво та милостиво, і завдяки тій опіці я почуваюсь багатшим і щасливішим, ніж коли б мене фортуна звичайним ладом угору винесла. Честь може бути і в бідного, тільки не кривдивого; бідність може захмарити людську гідність, а не затьмарити її цілком; чеснота й сама собою ясніє, хоч як її гнітить біда й тіснота, — високі й шляхетні уми її шанують і якомога їй протегують.

Оце скажеш йому, та й годі, більше й я тобі нічого не скажу, хіба ще одне тільки: оця друга частина «Дон Кіхота», що я тобі подаю, скроєна тим самим кравцем і з того самого сукна, що й перша, а описуються в ній дальші Дон Кіхотові діяння аж до його смерті й поховання, аби ніхто більше не важився нових яких свідчень про нього подавати, бо вистачить і тих, що є. Досить одному поштивому чоловікові оповісти про те мудре шаленство, та на тому й перестати: бо як чогось (хоч би й доброго) надто багато, вже йому не та й ціна, а як чого іншого (хоч би й поганого) обмаль, то здається людям, що воно чогось варте.

Ага, ще забув сказати: чекай у скорім часі на «Персилеса» (я вже його докінчую), а також на другу частину «Ґалатеї».

РОЗДІЛ I

Про розмову, що провадили парох та цирульник із Дон Кіхотом за його хворобу

Повідає Сід Ахмет Бен-Енхелі в другій частині цієї історії, де описується третій Дон Кіхотів виїзд, що парох і цирульник майже цілий місяць із нашим гідальгом не бачились, аби не нагадувати йому й не ворушити пам'яті про недавні події, а до небоги його та ключниці навідувались час од часу, наказуючи пильно, аби добре за ним ходили та їсти все таке давали, щоб на серце й на мозок було йому помічне та покріпне, бо як подумати гаразд, то не звідки, як із серця й мозку все його лихо взялося. Ті відповідали, що так же вони й роблять і надалі старатимуться, бо помітили, що пан їхній, бувають хвилини, справляє враження чоловіка при добрім розумі. Приятелі непогано тим вістям зраділи — не дарма, виходить, привезли вони його додому на волівій підводі, мовби зачарованого, як про те оповідається в останнім розділі першої частини цієї не менш великої, як правдомовної історії. От і вирішили вони перевідати недужого і на власні очі допевнитись, чи справді йому на краще йдеться, хоч воно здавалось їм майже неможливим, — тим і поклали не чіпати в розмові того рицарства мандрованого, не трюдити болючої, незагоєної рани.

Прийшли, аж він сидить на постелі в зеленій камізельці баєвій, на голові йому толедська ярмулка червона, а сам худий, аж тлінний, чисто на мумію зсохся. Привітав їх чемно й гостин-

но, коли спитали його за здоров'я, розказав цілком розсудливо і в добірних висловах, як йому здужається. Далі завелася в них мова про так звані громадські справи та державні порядки: одні зловжитки вони викорінювали, другі засуджували, одні звичаї реформували, а другі зовсім касували, і кожен мав себе за новітнього законодавця, сьогоденного Лікурга чи свіжоспеченого Солона, словом, перекували отак весь лад суспільний — у горно одне вкинули, а з горна вийшло щось зовсім інше. Дон Кіхот про всі ті речі розправляв аж надто розважливо, і обидва екзаменатори увірили поза всяким сумнівом, що він цілком здоровий і сповна розуму.

При тій розмові й небога з ключницею були і так уже Богові дякували, що пан їхній знову б то при доброму розумі. Але тут парох одмінив свій попередній намір, щоб то нічого за рицарство не згадувати (хотів, бачите, до краю пересвідчитись, чи uzдоровлення Дон Кіхотове справжнє було, чи тільки позірне), слово по слову, та й заговорив про останні столичні новини. Сказав, між іншим, що турок суне нібито великими морськими потугами на захід сонця, та ніхто його замірів не знає допевне і годі вгадати, куди вдарить грім із тої грізної тучі; мало не щороку тривожить він нас, аж по всій християнщині пополох іде — вже й його величність король велів укріпити узбережжя Неаполю, Сицилії та острова Мальти.

— Його величність король учинив як обачний войовник, — сказав на те Дон Кіхот, — укріпивши загодя свої володіння, щоб ворог не заскочив його зненацька; та якби він був звернувся за порадою до мене, я на такий указав би спосіб, який, мабуть, і не сниться нині його королівській милості.

Скоро парох зачув ті слова, зараз мовив собі на думці: «Хай Бог тебе боронить, бідний мій Дон Кіхоте! З високого верхівля шаленства, здається мені, падаєш ти тепер у глибоку безодню нерозуму!» А цирульник, подумавши те саме, що й парох, спитав у Дон Кіхота, яку ж би то спасенну раду хотів він королю подати: адже володарям тепер дораджують усі, кому не лінки, а все ж то недоладне й непорadne.

— А моя порада, пане стрижію, — сказав Дон Кіхот, — якраз буде вельми доладна й доречна.

— Та хіба ж я про вас, — виправдувався цирульник, — я хотів лише сказати, що майже всі пропозиції, що надсилаються